University of Groningen

Overerfbare armoede in de Veenkoloniën

Edzes, Arjen; Strijker, Dirk

Published in:
 Sociaal Bestek

DOI:
[10.1007/s41196-017-0550-9](https://doi.org/10.1007/s41196-017-0550-9)

IMPORTANT NOTE: You are advised to consult the publisher's version (publisher's PDF) if you wish to cite from it. Please check the document version below.

Document Version
 Publisher's PDF, also known as Version of record

Publication date:
 2017

[Link to publication in University of Groningen/UMCG research database](#)

Citation for published version (APA):

Edzes, A., & Strijker, D. (2017). Overerfbare armoede in de Veenkoloniën. *Sociaal Bestek*, 79(6), 34-36.
<https://doi.org/10.1007/s41196-017-0550-9>

Copyright

Other than for strictly personal use, it is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

The publication may also be distributed here under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license. More information can be found on the University of Groningen website: <https://www.rug.nl/library/open-access/self-archiving-pure/taverne-amendment>.

Take-down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Downloaded from the University of Groningen/UMCG research database (Pure): <http://www.rug.nl/research/portal>. For technical reasons the number of authors shown on this cover page is limited to 10 maximum.

Vijfjarig onderzoek

Overerfbare armoede in de Veenkoloniën

De overerfbaarheid van armoede wordt veel vermoed en bediscussieerd, maar is nauwelijks op grote schaal onderzocht. De RUG start met maatschappelijke partners een vijfjarig project in de Veenkoloniën. Niet alleen de mate waarin overerfbare armoede voorkomt, maar ook de beleidsinterventies worden onderzocht. Het doel is tot effectieve interventiestrategieën te komen.

DOOR Arjen Edzes en Dirk Strijker

De verwevenheid van armoede met de geschiedenis van de Veenkoloniën is groot. In de ontginningsperiode, van ruwweg 1600 tot 1950, werkten grote aantallen laaggeschoolde handarbeiders in het gebied, deels in de ontginning van het veen, deels in de industrie die zich tegelijkertijd ontwikkelde. Het ging daarbij niet alleen om scheepsbouw, strokarton en aardappelzetmeel, maar vanwege goedkope energie ook om glas. En vanwege de beschikbaarheid van goedkope arbeid, vooral vrouwen, ook om sigaren. De Veenkoloniën heeft kortom een traditie van een laagopgeleide, laagbetaalde en van anderen afhankelijke beroepsbevolking, in het veen, in de fabriek, of op de scheepshelling.¹

Precariaat

Deze oververtegenwoordiging van laagopgeleide en laagbetaalde groep inwoners is ook vandaag de dag zichtbaar. Met het beëindigen van de veenontginning en het verdwijnen van industriële bedrijvigheid kwamen meer en meer mensen in een uitkeringssituatie of in de sociale werkvoorziening terecht. In die zin lijkt de Veenkoloniën een beetje op de vroegere mijngebieden in het noorden van Engeland, met een oververtegenwoordiging van wat we tegenwoordig precariaat noemen: veel laagopgeleiden, mensen met weinig inkomen, maar ook relatief weinig

sociale contacten en met een volgens het SCP (2014) nagenoeg afwezig instrumenteel netwerk. Een schatting van het SCP wijst op een omvang van vijftien procent van de bevolking, maar in regio's als de Veenkoloniën is dit aandeel aanzienlijk groter. In 2001 constateerde de Regeringscommissie Structuurversterking Veenkoloniën dat het gebied zwak was in termen van bestuur, economie en sociale omstandigheden. De daarop volgende acties (Agenda van de Veenkoloniën) waren echter maar mondjesmaat op de sociaaleconomisch zwakkeren gericht, en veel meer op het versterken van de structuur van landbouw en agro-industrie. Een merkwaardige keuze, omdat die sector minder dan tien procent van de Veenkoloniale economie uitmaakt. Het spreekt voor zich dat de sociaaleconomische kenmerken en historie van een gebied evenals de arbeidsmarktsituatie van invloed zijn op overerfbare armoedevraagstukken en in het onderzoek worden meegenomen.

Afhankelijkheid

De Veenkoloniën definiëren we ruim als de gemeenten Aa en Hunze, Bellingwedde, Borger-Odoorn, Emmen, Hoogezand-Sappemeer, Menterwolde, Oldambt, Pekela, Stadskanaal, Veendam, Vlagtwedde, zie kaartje op pagina 36. Een snelle telling laat zien dat we het in 2013 hebben over 14.600 huishoudens die in de Veenkoloniën wonen en

onder de lage inkomensgrens wonen. Hiervan leven 4.000 huishoudens langdurig onder de lage inkomensgrens. In termen van personen gaat het om 28.400 personen, waarvan 8.100 langdurig in armoede leven. Van de personen die onder de lage inkomensgrens vallen zijn 8.000 minderjarig en 2.300 behoren al langer dan vier jaar tot deze groep.

Verreweg het grootste deel is afhankelijk van een uitkering volgens de Participatiewet of zit in een arbeidsongeschiktheidsregeling. Beide aandelen zijn in de Veenkoloniën in vergelijking met de rest van Nederland historisch hoog, evenals het aandeel mensen dat gebruik maakt van een WSW-regeling of een Wajong.

Mechanismen

Uitkeringsafhankelijkheid en armoede die over de generaties blijft bestaan, is een zorgbarend fenomeen. Het is bekend dat Bijstandsuitkeringen veel gemakkelijker overerven dan bijvoorbeeld WW-uitkeringen (Boschman e.a., 2016). Hiervoor zijn verschillende mechanismen verantwoordelijk: de aanwezigheid van sociale normen die een cultuur van uitkeringsafhankelijkheid en van niet-(door-) leren genereert; de overdraagbaarheid van informatie waardoor kinderen makkelijker de weg weten te vinden in de wet- en regelgeving van uitkeringen, of zoals de WRR (2017) het duidt: een positief 'doe-ver-

Personen met een bijstandsuitkering in 2014

mogen'; een gering sociaal netwerk van ouders waardoor arbeidsmarktsucces van kinderen niet tot stand komt; een geringe overdracht van bronnen van kapitaal (inkomen, onderwijs) en institutionele factoren, waaronder vooringenomenheid bij het verstrekken van schooladviezen.

Afstand

Het is minder bekend wat hierbij de invloed is van ruimte en afstand. We weten dat de armoede ruimtelijk geconcentreerd is in bepaalde delen van de Veenkoloniën. Vaak in kleine gebiedjes van maar een paar straten, soms in wijken. Het betreft onder meer delen van Pekela, stukjes Stadskanaal en bijvoorbeeld het daaraan grenzende Drentse gebied (Buinermond). Van oudsher kenmerken bepaalde gebieden in Nederland, waaronder sommige landelijke regio's, maar ook wijken in steden, zich als sociaaleconomisch zwak door een cumulatie van werkloosheid, armoede, criminaliteit en slechte huisvesting. Dit is ook een gevolg van wat we ruimtelijke uitsortering noemen: kansrijken, vaak jongeren en hoger opgeleiden, trekken weg en laten een kansarme, minder mobiele bevolking achter. Wanneer door geringe mobiliteitsmogelijkheden en – bewegingen mensen als het ware 'opgesloten' zitten in de eigen omgeving ontstaan ook gebiedsgerichte mechanismen die de overerfbaarheid kunnen bevorderen en zorgdragen voor ruimtelijke exclusie van sociale en economische mogelijkheden.

Het is daarom belangrijk ook de geografische invalshoek nader te bestuderen, op zoek naar handelingsperspectieven.

Familie

De rol van afstand en ruimte is des te belangrijker omdat bekend is dat de betrokkenen, grootouders, ouders, kinderen, andere familieleden vaak dichtbij elkaar blijven wonen. Dit zorgt voor overdraagbaarheid van culturele patronen en normen en waarden. Er zijn heel wat aanwijzingen dat dat onderdeel van het probleem kan zijn (Visser, 2016). Wanneer inactiviteit en uitkeringsafhankelijkheid de norm is zullen kinderen zich daar sneller aan spiegelen en in hetzelfde patroon vervallen. Er zijn veel aanwijzingen, ook buiten het onderzoeksgebied overigens, dat familieleden een negatieve invloed kunnen hebben op de motivatie om te werken of op andere wijze aan de vicieuze cirkel van armoede te ontsnappen. Ook is er bekend dat kinderen van gezinnen in een langdurige uitkeringssituatie op latere leeftijd beter weten hoe een uitkering of een andere ondersteuning aan te vragen of ermee om te gaan (NJI, 2015; CPB, 2009). Maar waarom, en hoe dat eventueel te doorbreken, is nog niet helemaal duidelijk.

Snackbardichtheid

De invloed van nabije (groot)ouders is ook zichtbaar bij het voedingsgedrag en de fysieke gezondheid. Familieleden zijn dan vaak betrokken bij de opvoeding

van de (klein)kinderen. Niets mis mee, maar we weten uit onderzoek dat de kinderen dan vaak bij de grootouders eten, en dat die grootouders, net als alle andere grootouders, dan een maal bereiden waar de kinderen blij van worden, maar niet noodzakelijk gezond. Als dat eens per week of maand gebeurt is er niets aan de hand, maar bij vier dagen per week begint het invloed op de gezondheid van de kinderen te krijgen (Visser, 2016). Het is waarschijnlijk dat dit soort dwarsverbanden ook spelen bij andere opvoedingsaspecten zoals schoolmotivatie. Er is kortom alle reden om beleidsmatige aandacht te geven aan de familieleden buiten het huishouden, net als in het vroegere maatschappelijk werk.

Specifiek voor de Veenkoloniën vallen ook andere zaken op. Zo weten we dat in het noordelijke deel (Veendam, Pekela) veel meer een snack- en fastfooddieet bestaat dan in sommige andere delen van het gebied. We weten dit uit statistische bronnen die tonen dat in dit gebied de hoogste aantallen snackbars per honderd inwoners voorkomen, en uit eerste inzichten uit het zogeheten Lifelines-project van het Universitair Medisch Centrum Groningen. Uit dat project hebben we al met kaartjes kunnen vaststellen dat het snackgebeuren ook echt in de diëten terechtkomt. Hoe dat komt, wat de gevolgen zijn en of interventie mogelijk (nodig) is moet worden onderzocht. Het zijn maar wat voorbeelden, maar ze laten zien dat er nog veel vragen zijn die voor hulpverleners en ondersteuners van belang kunnen zijn.

Beleving

Het is bekend, overigens niet alleen in Nederland, dat arme mensen vaak zelf helemaal niet zo negatief zijn over hun financiële situatie. Onderdeel van het onderzoek wordt dan ook dat we nader willen kijken naar hoe de betrokkenen zelf armoede ervaren. Dat kan te maken hebben met het feit dat armoede een relatief begrip is: als iedereen om je heen arm is dan valt je eigen situatie misschien wel mee. We weten ook, maar niet precies hoe en wat, dat de formele inkomenspositie soms een onderschatting is van de feitelijke situatie. Soms zijn er niet-geregistreerde inkomsten, of krijgt men geld van rijkere familieleden.

Huishoudens onder de lage-inkomensgrens in 2014

Minderjarige kinderen in huishoudens die 4 jaar of langer onder de lage-inkomensgrens zitten, in 2014

kwalitatief karakter hebben, zoals praten met betrokkenen en diepte-interviews. ■

Arjen Edzes en Dirk Strijker zijn respectievelijk als universitair docent en hoogleraar verbonden aan de faculteit Ruimtelijke Wetenschappen van de Rijksuniversiteit Groningen.

Literatuur

- Boschman, S., I. Maas, M. Kristiansen en C. Vrooman (2016). Intergenerational Transmission of benefit receipt. Paper presented at RC28 August 31st 2016
- CPB (2009). Is armoede erfelijk? Den Haag
- NJI (2015). Opgroeien en opvoeden in armoede. www.nji.nl
- Regeringscommissie Structuurversterking Veenkoloniën (2001). Van afhankelijkheid naar kracht.
- Sociaal Cultureel Planbureau (2014). Verschieden in Nederland: Sociaal en Cultureel Rapport 2014. Den Haag
- Visser, S. S. (2016). Gewoon et'n: An ethnographic study of intergenerational perspectives on food practices, overweight, and obesity in Eastern Groningen, the Netherlands, Groningen
- Voerman, J.F. (2001). Verstedelijking en migratie in het Oost-Groningse veengebied 1800-1940, Groningen
- Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (2017). *Weten is nog geen doen: een realistisch perspectief op zelfredzaamheid*. Den Haag.

Noot

- 1 zie voor een recente geschiedschrijving: J.F. Voerman, 2001

Alliantie

Armoede is een belangrijk lokaal vraagstuk en individuele gemeenten proberen daar iets aan te doen, maar tot gebiedsbrede vooruitgang heeft dat niet geleid. Daarom wordt in dit project nauw samengewerkt tussen de kennisinstelling, de gemeenten en de maatschappelijke organisaties in het gebied: de Alliantie voor Kracht aangevoerd door welzijnsorganisatie Tinten. De positie van gemeenten is in dit kader interessant. Zij zijn verantwoordelijk voor het armoedebestrijd, maar hun schaal bleek in het verleden vaak te klein om de achtergronden van vormen van armoede goed te onderzoeken en de resultaten in eigen

beleid te implementeren. Daarom is het mooi dat de twee provincies, in overleg met de gemeenten die rol nu genomen hebben. De provincies dragen financieel bij aan het onderzoek, de maatschappelijke organisaties en gemeenten krijgen van ons op allerlei manieren kennis aangeleverd, en leveren ook (ervarings)kennis terug aan de onderzoekers. Daarnaast is CMO-Stamm, het kenniscentrum voor welzijn van Groningen en Drenthe, betrokken, om uitkomsten van ons onderzoek te bewerken en te verspreiden. Het onderzoek bestaat deels uit kwantitatief onderzoek op basis van statistische gegevens, maar het grootste deel van het onderzoek zal een meer